

TRACO-GEȚII LA EST DE PRUT

de ION NICULIȚĂ

Analiza materialelor arheologice descoperite în ultimile decenii demonstrează cu lux de amănunte că tracii de nord ocupau la est de Carpați un spațiu mult mai vast decât își imaginau autorii antici. În istoriografia est europeană s-a încetățenit teza conform căreia „în sec. VI—V î.e.n. granița etnică între sciți și geți nu putea fi mai la vest de riul Prut, ba poate că era pe Nistru. În sec. IV—III î.e.n. riul Nistru era granița între aceste două popoare”¹. Această idee expusă de cunoscuta savantă moscovită A. I. Meliucova acum un sfert de secol este și în prezent împărtășită de unii investitori².

Mai mult ca atât conform opiniilor unor cunoscuți specialiști, mari grupuri de sciți din stepele Pontului Euxin au pătruns către sec. VI î.e.n. departe de regiunile de silvostepă ajungând până în preajma riului Mureș în actuala Transilvanie, unde sînt cunoscuți sub numele de agatirși³. Părerea noastră despre această etnie am expus-o⁴ deja și de aceasta n-o să mai insistăm aici.

Prestigioșii arheologi kievei V. A. Ilinskaia și A. I. Terenojkin în capitala lor lucrare „Sciția din sec. VII—IV î.e.n.” evidențiază în stepele din litoralul nordic al Pontului Euxin și în Crimeea circa 62 de înmormintări tumulare scitice, care după părerea lor pot să se refere către sec. VII—V î.e.n. Aceste monumente scitice sînt repartizate teritorial în felul următor

Pe teritoriul regiunii Rostov au fost descoperite 9 înmormintări tumulare. Din ele numai două, și acelea problematic, după viziunea autorilor, se referă către mijlocul sau sfîrșitul sec. VII — sec. VI î.e.n.

¹ A. I. Meliucova, *C voprosu o granițe mejdu schifami i ghetami*. În *Drevnie frachiiti v Severnom Pricernomorie*. Moscva, 1969, p. 79.

² S. B. Ohotnicov, *Nijnee Podnestroviie v VI—V vv. do n.ă.* Kiev, 1990. p. 55—57.

³ V. Vasiliev, *Sciții agatirși pe teritoriul României*. Cluj-Napoca, 1980, p. 134—140.

⁴ I. T. Niculiță, *Severnii frachiiti v VI—I vv. do n. ă.* Chișinev, 1987. p. 22—24.

Din 13 monumente descoperite în regiunea Zaporojie numai două înmormintări se datează cu secolele VI—V, restul cu sec. V î.e.n.

Din cele 17 monumente cunoscute actualmente în regiunea Dnepropetrovsk, numai înmormintarea de lângă Nicopol este datată aproximativ cu sec. VII—VI î.e.n., trei cu sec. VI—V, iar celelalte cu sec. V î.e.n.

Din 9 monumente din regiunea Cherson o înmormintare se referă către sec. VI, una se datează cu sec. VI—V, restul șapte cu sec. V î.e.n.

În regiunea Kirovograd au fost studiate numai două înmormintări tumulare dintre care și cea de la Melgunovo datată cu unele rezerve cu sfârșitul sec. VII — sec. VI î.e.n.

În Crimeea sînt cunoscute 15 înmormintări dintre care numai două pot fi dateate cu sec. VII—VI î.e.n., restul se referă la sec. V î.e.n.

În regiunea Nicolaev au fost descoperite 7 monumente din care două pot fi plasate în sec. VI—V î.e.n. celelalte cinci în sec. V î.e.n.

În regiunea Odesa sînt semnalate trei înmormintări tumulare, din care una descoperită lângă comuna Vladislavska raionul Komintern poate fi datată cu sec. VI—V î.e.n. după o amforă elenistică din această vreme⁵.

Din cele expuse se vede destul de clar că înmormintările din sec. VII—V î.e.n. formează un număr extrem de mic și sînt reprezentate haotic în toată steпа neformînd o regiune aparte. Mai mult ca atît, în această perioadă morminte ce ar aparține populației scitice de rînd în regiunile sus menționate lipsesc complectamente.

Prin urmare, în ciuda opiniei prestigioșilor autori, materialele arată fără nici o tăgadă, că nu poate fi vorba de un număr considerabil de populație scitică, fie și nomadă pe aceste teritorii nici chiar în sec. VI î.e.n. nemăivorbind de sec. VII î.e.n.

Această concluzie e în deplină concordanță și cu relatările investigatorului moscovit V. S. Olhovski, care analizînd ritul și ritualul funerar al populației din stepele Sciției în sec. VII—III î.e.n. menționează că din cele 39 de înmormintări tumulare cunoscute actualmente în stepele nord pontice și pot fi atribuite sciților, numai 6 se referă către mijlocul sec. VII, sau mai precis către granița sec. VII—VI î.e.n., 21 se datează cu sec. VI, iar 12 cu VI—V î.e.n.⁶

Materialele arheologice mai noi dau posibilitatea să presupunem o altă situație etnogeografică.

În rezultatul investigațiilor arheologice întreprinse în stepele din nordul Mării Negre în ultimile decenii a fost descoperit un număr considerabil de stațiuni, în cursul de jos al Bugului Beicuș, Bolșoaia Cernomorca II, Căborga I; în regiunea limanului Berezan Cuțurub I, Șirocaia Balca; la sud de orașul Olbia-Staro Bogdanovca, cît și cîteva stabilimente la nord de urbea grecească. Toate stațiunile acestea conțin un bogat material ceramic, care după tehnica de confecționare, forme și ornament își găsesc largi analogii în sortimentul ceramic al tracilor

⁵ V. A. Hanscaia, A. I. Terenokhin, *Schifia v VII—IV vv. do n.ă.* Kiev, 1983, p. 89—118.

⁶ V. S. Olhovschii, *Pogrebalno-pominalinaia obriadnost' naselenia stepnoi. Schifii (VII—III vv. do n.ă.).* M., 1991, p. 56.

septentrionali⁷. C. Marcenco studiind monumentele din stepele de nord a Mării Negre a ajuns la concluzia, că existența elementelor trace în sec. VII—VI î.e.n. nu s-a limitat numai la regiunea Bugului de Jos, ci s-a extins pînă în preajma Niprului. Alta e că la vest de Bug tracii erau mult mai numeroși ceea ce o dovedește multiplele stațiuni cu material tracic din stepele din sudul bazinului Bugo-Nistorean, material care nu lipsește nici chiar în Olbia și Berezan⁸. Anume această populație de origine tracă împreună cu consinginii lor din regiunile de silvostepă, Dunărea de Jos și munților Haemus au emis echivalentul ponderal monede-săgeți, care după opinia aceluiași autor au fost folosite la etapa inițială și de factoriile grecești⁹.

Răspîndirea tracilor în stepele dintre Nistru și Bug a fost cauzată, după cum consideră A. I. Meliukova, cu care se solidarizează și C. C. Marcenco, de tendința triburilor barbare de a stabili contacte comerciale cu coloniștii¹⁰, cit și de faptul că regiunile Bugului de Jos în sec. IV—III î.e.n. practic erau lipsite de o populație sedentară stabilă¹¹.

Ideea hiatusului demografic ce apărea periodic în stepele nord-vest Pontice pînă la apariția sciților și a migrației tracilor din spațiul de la sud de Dunăre spre Nistru se vehiculează în istoriografie încă de la finele secolului trecut.

Deja fondatorul tracologiei românești V. Pârvan în celebra sa lucrare „Getica” menționa „daco-geții sînt tracii septentrionali care au populat Dacia încă din epoca bronzului”¹². Investigațiile arheologice din ultimele decenii sînt foarte semnificative în acest sens. Analiza complexelor funerare specifice bronzului mijlociu și tîrziu de pe teritoriul de la est de Carpați i-a dat posibilitate arheologului chișinăunean V. Covruc să demonstreze cu lux de amănunte înrudirea culturilor Noua, Sabotinovca și Coslogeni. Fondul comun fiind cultura ceramicii cu multe briuri. Aceasta din urmă a constituit substratul genetic pentru culturile posterioare Belozersc și Cymmeriană. Împreună cu culturile din bazinul Carpatic în care se petrecea formarea etnosului tracic, ea a participat la fondarea culturii Noua. De aici rezultă ca foarte verosimilă ideea despre caracterul traco-cymmerian al culturii Noua¹³.

Cercetările de amploare întreprinse la monumentele din perioadele medie și tardivă a bronzului din Nordul Pontului Euxin l-au adus pe cunoscutul savant kievean I. Cerneacov la concluzia că „înrudirea culturii materiale și a spiritualității triburilor purtătoare ale culturilor Sabotinovca, Noua și Coslogeni servește drept dovadă arheologică sigură în afirmarea înrudirii etnice a tracilor și cymmerienilor¹⁴. Conform opiniei acestui investigator A. I. Artamonov avea dreptate cînd afirma

⁷ C. C. Marcenco, *Varvari v sostave naselenia, Berezani i Olvii*. Leningrad, 1988, p. 110—115.

⁸ *Ibidem*.

⁹ *Ibidem*.

¹⁰ A. I. Meliucova, *Schișia i frachiischii mir*. M., 1979, p. 181.

¹¹ C. C. Marcenco, *op. cit.*, p. 115.

¹² V. Pârvan, *Getica. O protoistorie a Daciei*, Buc., 1926, p. 730.

¹³ V. Cavruc, *Noi contribuții la problema genezei și atribuirii etnice a culturii Noua*. În: *Symposia Tracologica*, N. 8. Satu Mare-Carei, 1990, p. 125.

¹⁴ I. T. Cerneacov, *Severo-Zapodnoe Pricernomorie vo vtoroi polovine II tisea-celitia do n.ă.*, Kiev, 1985, p. 148.

că cymmerienii au existat în stepăle Nord Pontice încă în epoca bronzului numai că ei au fost purtătorii nu a culturii Iamnaia cum crede regretatul profesor din Sanct-Petersburg, ci Sabotinovca, care de fapt prezintă un masiv traco-cymmerian. La sfârșitul mileniului II și prima jumătate a mileniului I î.e.n. în stepele de nord ale Mării Negre se răspindește cultura Tudorovo-Belozersc, care a aparținut, după cum consideră I. Cerneacov și V. Vanciugov, aceluiași triburi traco-cymmeriene¹⁵.

Prin urmare, triburile trace nu au migrat în regiunile de sud ale interfluviului Bugo-Nistorean fiind atrase de colonizatorii greci, deoarece arheologic ele sînt atestate în spațiul de la est de Prut și Nistru încă din secolele XIV î.e.n., ca populație autohtonă. Anume această populație sedentară de agricultori și crescători de vite a contribuit substanțial procesului de colonizare regiunilor de nord-vest a Pontului Euxin.

Studierea și cartografierea monumentelor din secolele VI—V î.e.n. — perioada colonizării dau posibilitatea de a stabili, că din cele 150 de monumente actualmente cunoscute circa 35 conțin mai mult material grecesc decît barbar. Toate ele sînt aranjate în nord-vestul și vestul Pontului Euxin. Statistica materialului ceramic indică că în stațiunile din sudul Mesopotamiei, Bugo-Nistrene sortimentul ceramic traco-getic prezintă nu mai mult de douăzeci de procente. Mai spre sud-vest acest procentaj sporește dispărînd cel prescitic. Aceste stabilimente prezintă stațiuni rurale grecești în care populația traco-getică alcătuia un număr destul de impunător. Probabil această populație amestecată și alcătuia acei mikelini despre care mărturisesc autorii antici.

Contactele permanente comerciale și culturale cu civilizația greacă prin intermediul orașelor-polise grecești au accelerat dezvoltarea economică și social-politică a tracilor septentrionali în sec. VI—V î.e.n. Dezvoltarea acestor relații se evidențiază destul de larg după materialele arheologice. Studiarea monumentelor din această perioadă arată că la majoritatea lor se întîlnesc materiale grecești de import. Amfore de Chios și alte centre comerciale grecești au fost descoperite nu numai la stabilimentele din apropierea orașelor-polise, ci și la multe din stațiunile aranjate la o sută — o sută optzeci de kilometri depărtare de litoral. Contactele comerciale intense cu lumea greacă a sporit dezvoltarea comerțului atît extratribal, cît și intertribal. Aceasta la rîndul său a dus la distrugerea granițelor ce existaseră între triburile trace septentrionale și consolidarea lor în jurul celor mai puternice dintre ele — în jurul geților. Astfel în sec. V î.e.n. pe arena istorică a acestei părți a lumii barbare apar triburile geților care întruchipează toate triburile tracilor septentrionali ce locuiau între munții Haemus (Balcani) la sud, și riul Bug la nord, munții Carpați la vest, și Marea Neagră la est, incorporînd astfel și pe goții de la est de riul Prut.

Relațiile comerciale cu orașele-polise, cît și cu lumea barbară din regiunile limitrofe au contribuit imperios la dezvoltarea tracilor septentrionali. În perioada următoare în secolele IV—III î.e.n. se observă un salt demografic impunător.

¹⁵ *Ibidem*, p. 151; V. P. Vanciugov, *Belozerschie pameatnichi v Severo-Zapadnom Prisernomorie*, Kiev, 1990, p. 123—141.

Studierea surselor materiale și mai ales cartografierea monumentelor dă posibilitatea de a elucida pe cât e posibil tabloul demografic din acea perioadă. Din cele peste 365 stațiuni și necropole din sec. IV—III î.e.n. cunoscute actualmente în aria de răspindire a tracilor septentrionali 242 se găsesc pe teritoriul dintre Carpați și Bug, inclusiv 150 — la Est de Prut. Din cele peste 75 de cetăți cunoscute — 40 sînt situate în spațiul Bugo-Nistrean.

Cetățile getice, de regulă, erau construite pe locuri natural întărite. În unele cazuri, ca de exemplu cele de la Butuceni, Potîrca, Măscăuți din codrii Moldovei, ocupau promontorii stîncose, altele ca Ruda a fost ridicate pe malul abrupt și înalt al Nistrului.

Dintre stabilimentele întărite cea mai importantă nu numai în această regiune, ci din întreaga lume tracă de Nord, este cea de la Butuceni.

Aranjată pe un promontoriu stîncos cu altitudinea de cincizeci—șaiszeci metri format de riul Răut în apropierea actualului sat Butuceni — Orhei. Malul de Nord e abrupt. În structura lui intră un briu de piatră cu lățimea de douăzeci m. în care sînt săpate douăzeci de peșteri, două din ele transformate în evul mediu în biserici rupestre. Partea de Apus și Sud a promontoriului prezentau versante scăldate de apele Răutului. La răsărit promontoriul e mărginit de un defileu enorm cu maluri înalte și abrupte de fapt invulnerabile. Numai parcela de Nord-Est are legătură cu lumea înconjurătoare. Suprafața promontoriului aproximativ de douăzeci hectare.

Promontoriul la extremele de Vest și Est a fost întărit cu cite un val de pămînt în construcția cărora au fost folosite carcase de lemn și piatră. Fiecare șanț avea în partea exterioară cite un șanț săpat în roca stîncii.

Partea de Nord, care prezenta malul de piatră ce se ridica la șaiszeci de m. deasupra Răutului nu avea nevoie de fortificații.

În centrul promontoriului s-a dat de urmele citadelei, care la Sud era întărită cu o palisadă din două rînduri de birne umplute cu pietriș și pămînt lată de doi metri. Palisada a fost ridicată în partea de Sud a promontoriului unde malul lui domol cobora spre apele Răutului. Urmele ei au fost evidențiate pe o distanță de o sută șapte metri de la Est la Vest. În partea de Est unde promontoriul se îngustează la minimum, palisada e întoarsă sub nouăzeci grade la Nord întretîindu-l astfel de la Nord la Sud. În acest segment al palisadei au fost găsite urmele porților duble. În fața porților promontoriul a fost barat de un șanț, care se întindea de la Nord la Sud, săpat în rocă la o adîncime de aproximativ trei metri și jumătate larg de doi metri și jumătate. La nouăsprezece metri de poartă la Est de șanț promontoriul a fost barat și de un zid de piatră cu două bastioane la capătul de Nord și Sud și unul în centru. Temelia zidului care s-a păstrat dă posibilitatea să constatăm că zidul a fost construit din blocuri mari din piatră bine prelucrată. Unele blocuri (lespezi) din piatră au lungimea de o sută treizeci și cinci, grosimea și lățimea de cite cincizeci centimetri. În citadelă au fost descoperite materiale începînd cu sec. IX și pînă în sec. II î.e.n. În partea de Vest a citadelei a fost descoperit un sanctuar-calendar circular, similar celor de la Dalineni și Sarmizegetusa.

În incinta cetății au fost descoperite locuințe cu fundament din piatră de calcar bine fețuite, clădite după metoda practică în orașele polise de pe litoralul Pontului Euxin.

Cetatea a fost înconjurată de un șir de stabilimente rurale, cât și cetăți mai slab întărite ca Măscăuți, Sooc, Furceni etc. Din materialul ceramic descoperit douăzeci și cinci de procente îl alcătuiau amforele, luteriile și ceramica de lux grecească.

Stațiunea Butuceni este una din cele mai importante cetăți ale lumii trace de nord. Prezentind un centru politic, religios și comercial de valoare. Analiza materialelor recuperate în timpul săpăturilor arată că perioada de înflorire a cetății de la Butuceni a atins-o către sec. IV—III î.e.n. — vremea când din regiunile extracarpătice și mai ales cele de la Est de Carpați și Prut au ajuns la un nivel înalt de dezvoltare economică, culturală și social-politică. Anume în această perioadă ei au înfruntat un șir întreg de incursiuni străine ale sciților în frunte cu Ateas, a macedonienilor sub conducerea lui Agatocles, iar apoi a fostului strateg al lui Alexandru cel Mare — regele Macedoniei Lisimach, care nu numai că i-au învins ci i-au făcut prizonieri. În această ordine de idei nu e exclus ca stabilimentul puternic întărit de lângă comuna Butuceni din codrii Moldovei să fi fost cetatea de scaun a lui Dromichaite.

Cetăți getice întărite cu valuri de pământ și șanțuri adânci adiacente sînt cunoscute în diverse raioane la Est de Prut. În stînga rîului Nistru ele au fost atestate la Ofatinți, Rașcu, Stroenești etc. Au fost studiate de asemenea un număr considerabil de stațiuni neîntărite Suruceni, Dănceni, Măscăuți, Trebujeni. La Hansca au fost studiate trei stabilimente, dintre care unul în întregime. La această stațiune de la Hansca au fost dezvelite 13 locuințe de suprafață și un atelier unde se confecționau obiecte de uz cotidian din bronz și fier.

Pentru lumea traco-getică din sec. IV—III î.e.n. e caracteristic existența unor legături comerciale permanente cu lumea greacă. Din cele 155 de monumente cunoscute, numai în cîteva n-au fost găsite obiecte de import. În stațiuni, de regulă, se înfățișează material amforistic de Thasos, Sinope, Heracleia, Rodos, Cnidos, Coș etc. Cartografierea centrelor ce conțin material de import arată că penetrația lor era simțită și în stabilimentele ce se găseau departe de căile de comunicație fluviale sau terestre. În relații comerciale cu elinii a fost antrenată toată lumea getică din regiunile extracarpătice și în aceeași măsură și cea situată la Est de Prut.

Geții continuă să locuiască pe aceste teritorii și în perioada următoare avînd la fel contacte permanente cu grecii, romanii și lumea barbară din ținuturile limitrofe.

Este bine cunoscut faptul că în sec. II î.e.n. regiunile de nord și centru de la Est de Carpați au fost supuse unei incursiuni serioase din partea triburilor bastarne. Răspîndirea bastarnilor e atestată atît de sursele narrative, epigrafice, cît și arheologice. Însă considerăm lipsită de temei afirmația, ce dăinuiește într-o bună parte a istoriografiei europene, conform căreia incursiunile bastarnilor s-au terminat cu distrugerea totală a geților și prin urmare regiunile sus-menționate în secolele II—I î.e.n. au rămas în posesiunea celor veniți.

Investigațiile arheologice întreprinse la monumentele din sec. II—I î.e.n. arată că sînt stațiuni ca cele de la Lucașeuca, Braniște, Trebujeni, Ulmu, Văsieni, în care elementul bastarn variază de la 5—10%, pînă la 30%, cînd materialul getic alcătuiește 70—90%, sînt situri care conțin de la 25% pînă la 50% material bastarnic, restul fiind getic. Sînt cunoscute stațiuni unde materialul bastarn lipsește în întregime. În schimb pînă în prezent nu e cunoscut nici un stabiliment în care ar lipsi materialul autohton.

Prin urmare incursiunea bastarnilor desigur și-a lăsat amprenta sa asupra dezvoltării geților din regiunile de nord și centru ale Moldovei, însă ele n-au dus la schimbarea populației. Victoria bastarnilor asupra geților a fost ultima, deoarece ei după aceasta n-au mai continuat migrarea lor spre Sud, ci istoviți complet au rămas să locuiască împreună cu geții, care erau, desigur, mult mai mulți și spre sec. I î.e.n. ei se dizolvă în masa populației autohtone. Aceasta era situația etnodemografică în perioada invaziilor romane la Dunărea de Jos.

n